

Tekst: Faruk Islamović

Fotografije: Nikola Cetina

Rijeka Jadova – riznica povijesti

► JADOVA JE NEPOZNATA I ZABORAVLJENA, A TO NIKAKO NE ZASLUŽUJE. SKLADAN I OČUVAN PRIRODNI AMBIJENT, PROŽET MISTIČNIM TRAGOVIMA PROŠLOSTI, SVAKAKO ZASLUŽUJE VIŠE PAŽNJE.

RIJETKE RIBICE

U ne tako davna vremena u Jadovi se lovila riba, a bilo je i riječnih rakova. Danas je teško vidjeti ribe u Jadovi jer su razdoblja suše sve duža.

Ipak, u proljeće kada svi izvori veselo zažubore i kada se suho korito napuni vodom, Jadovom zapliva nekoliko vrsta malih i rijetkih ribica. Tek desetak centimetara dugačke gaovice, pijori i vijuni sušna razdoblja provode u mračnim krškim dubinama. Čim voda poteče površinom oni izlaze van. Ako imate sreće, možete ih vidjeti na izvoru Salakovac kod Donje Ploče ili u srednjem toku rijeke kod sela Buljmize.

Jadovska gaovica (*Delminichthys jadovensis*) i jadovski vijun (*Cobitis jadovaensis*) endemične su vrste koje žive samo u Jadovi. Ukoliko ih ne uspijete vidjeti u Jadovi svakako posjetite karlovački slatkovodni akvarij Aquatika u kojem ove dvije rijetke i zaštićene ribice žive u posebnom bazenu.

Jadova je slabo poznata lička rijeka koja teče sjevernim rubom Ličkog polja, izvire kod Gornje Ploče, a u rijeku Liku ulijeva se nedaleko Gospića. Dužina joj je 41 km, no zbog brojnih meandara zračna udaljenost između izvora i ušća iznosi samo 21 km. Tijekom ljeta gotovo u cijelosti presuši, a u vrijeme jesenskih kiša i proljetnog otapanja snijega pretvara se u razornu bujicu. Najljepša je u proljeće kada ima optimalnu količinu vode, tada zasja u svojoj ljepoti. Osim prekrasne prirode, oko Jadove susrećemo brojne zanimljive i intrigantne tragove daleke prošlosti. Upravo ta nevjerojatna gustoća povijesnih tragova u kombinaciji s ljepotom krške rijeke čini Jadovu jedinstvenom. Zbog nerazvijenosti ovog kraja i udaljenosti od većih gradova, prostor oko Jadove sačuvao je brojne tragove iz prapovijesti, odnosno iz vremena kada je na širokom području od rijeke Kupe do Sane živjelo pleme Japoda. Na neobično malom prostoru uz Jadovu, dužine oko 20 km i širine 1-2 km, pronalazimo japodske nekropole, tumuluse, gradine, nekropolu stećaka, izvore koji su uređeni u tko zna kojem vremenu, jedinstvene kamene prijelaze preko rijeke i još puno toga. Krenimo niz rijeku Jadovu, ploveći kroz daleku prošlost.

Izvor Jadove

Izvor se nalazi u uskom kamenom klanacu, na lokalitetu koji se zove Pločanski klanac, nekoliko desetaka metara od brze ceste Udbina - Gornja Ploča. Do izvora se dolazi ako krenete od centra Gornje Ploče, starom cestom prema Udbini. Kod zaseoka Lazići odvaja se staza kojom se nakon 500 metara stiže do izvora. Izvor je jezero koje nastaje spajanjem više malih izvora. Glavni izvor je vrlo neobičan jer se nalazi u jednoj špilji ispod velike vapnenačke stijene. Iz otvora špilje po površini jezera šire se koncentrični valovi jer se u špilji nalazi mali slap koji čujemo, ali ne vidimo. Doista je čudesan doživljaj kada vidite valove, čujete žubor, a ne vidite slap. Nepoznato je postoji li u Hrvatskoj sličan izvor. Priroda je oko izvora stvorila ambijent koji naprosto zove u istraživanje. Razlomljeni krški krajolik s lako dostupnim, mahovinom prekrivenim stijenama, idealan je teren za znatiželjne ljubitelje netaknute prirode. Nedaleko izvora susrećemo prve tragove Japoda. S lijeve strane rijeke, odmah pokraj staze, nalazi se manja polušpilja za koju su arheolozi utvrdili da je služila za stanovanje. Prilikom pripremnih radova za izgradnju brze ceste Udbina - Gornja Ploča, s desne strane Jadove, nedaleko izvora, otkrivena je nešto dublja špilja u kojoj su pronađeni keramika, nakit, ljudske kosti i tragovi paljevine. Na osnovu otkrivenih tragova arheolozi su zaključili da je ova špilja služila za pokapanje mrtvih. Svi pronalasci potječu iz kasnog brončanog doba, pa su zaključili da su ovdje živjeli Japodi. Špilja s desne strane rijeke dostupna je samo čamcem.

Kameni suhozidi uz obale Jadove

Drevni kameni prijelazi

Izlaskom iz uskog klanca, Jadova po Pločanskom polju pravi veliki meandar. Na samom ulasku rijeke u selo Gornja Ploča, nedaleko groblja, može se vidjeti kameni prijelaz preko rijeke ili brod. Riječ je o jednostavnom, možemo reći primitivnom i iskonskom ljudskom izumu. Na dijelovima rijeke koji nisu preduboki, postavljeno je veće kamenje kako bi voda mogla između protjecati a da ljudi mogu koračati s kamena na kamen. Nemoguće je odrediti starost ovih prijelaza, no svakako nećemo pogriješiti ako kažemo da su jako-jako stari. Treba istaknuti da su kameni prijelazi vrijedna graditeljska baština koju bi svakako trebalo stručno obraditi i adekvatno prezentirati javnosti. Zanimljivo je da se duž toka Jadove sačuvalo najmanje šest ovakvih prijelaza. Zamislite edukativnu stazu kojom bi se šetalo uz rijeku i povremeno preskakivalo preko prastarih kamenih prijelaza. Takvu atrakciju još nemamo!

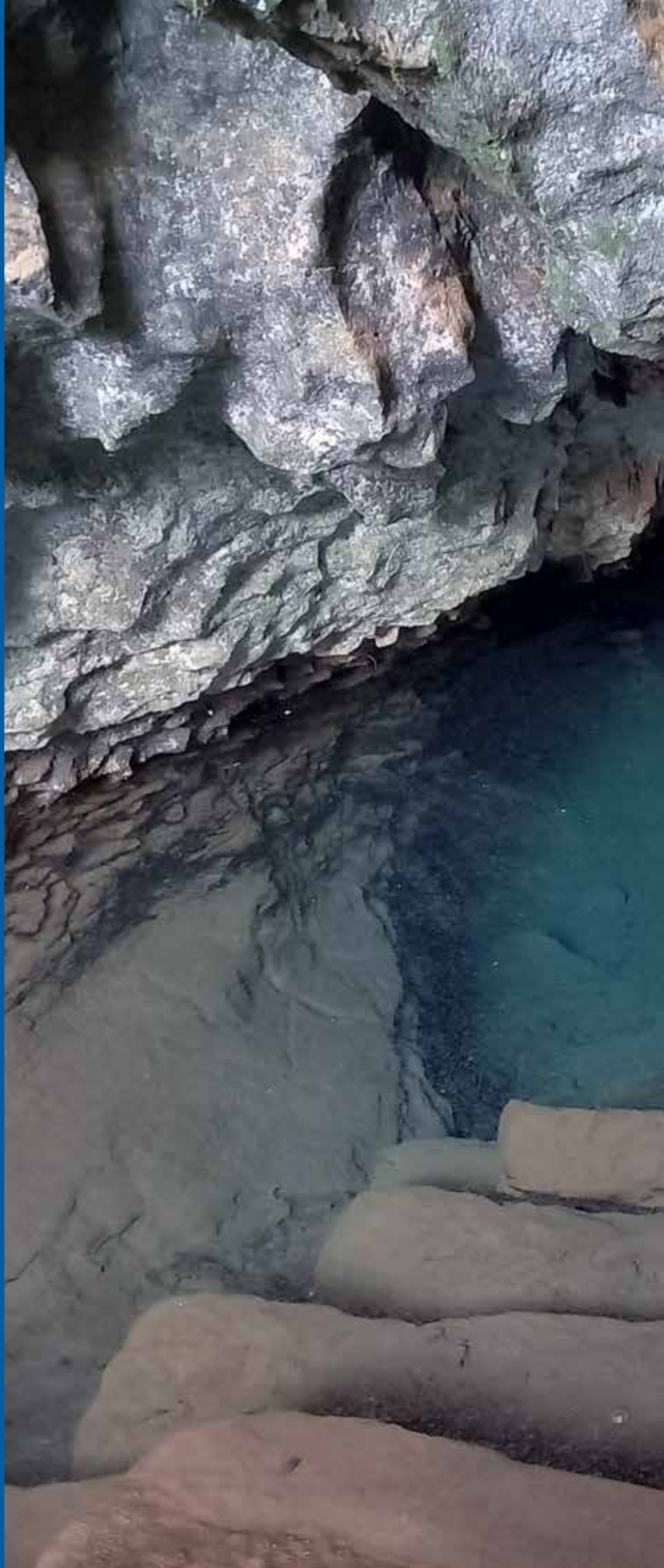
Suhozidi uz obalu

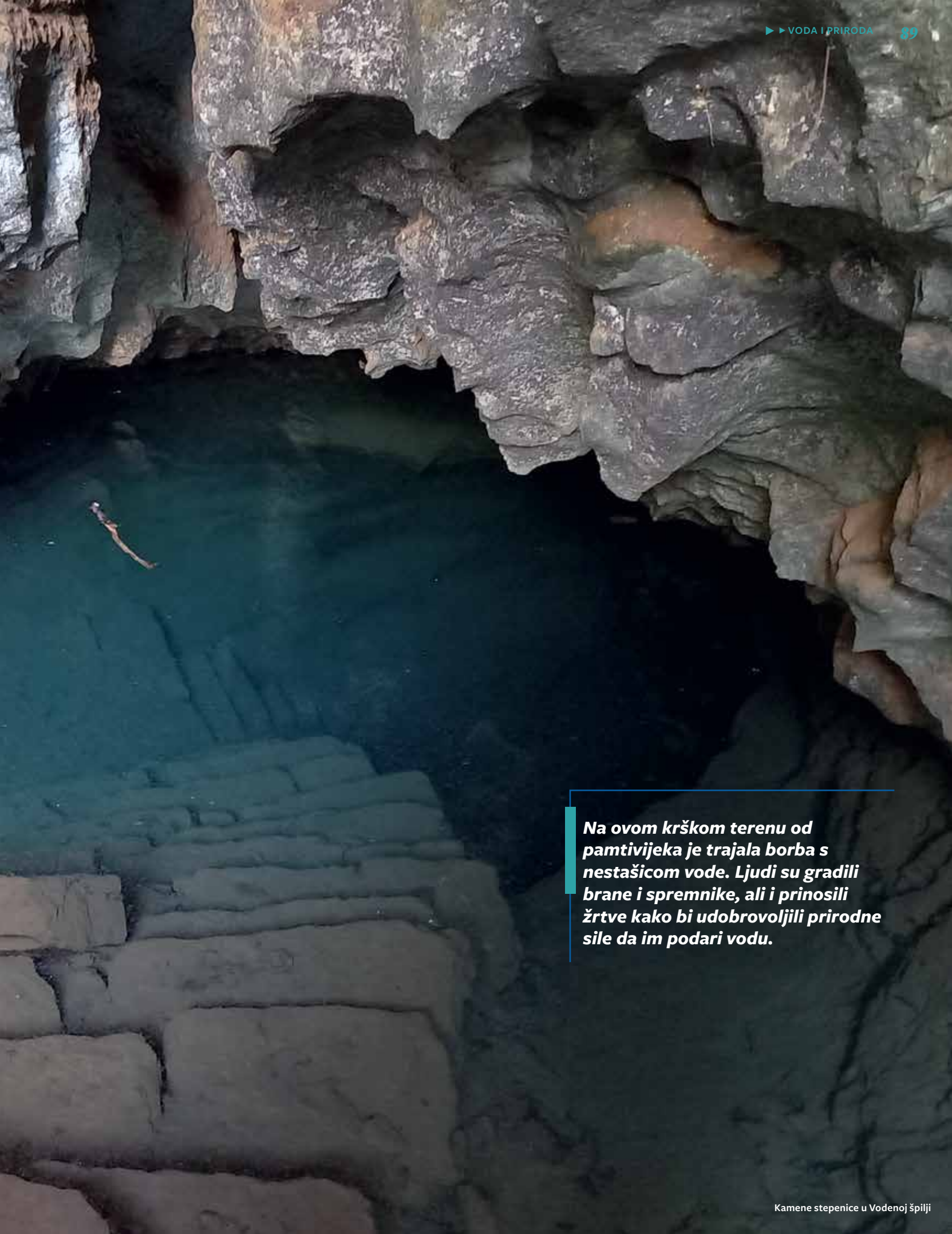
Koliko Jadova za vrijeme bujica zna biti štetna, najbolje dokazuju ostaci suhozida koji su podignuti uz obale rijeke. Kako bi spriječili da nabujala rijeka odnese dragocjenu plodnu zemlju, ljudi su uz rub rijeke postavili veće kamenje. Očekivali bi da su ovakve građevine nastale dobrovoljnim trudom seljaka, no nije tako. Slične suhozide susrećemo kod više naših krških rijeka te povjesničari tvrde da su ih gradili seljaci pod prisilom feudalaca. Ukoliko je tomu tako, moguće je da su suhozidi uz Jadovu stari više od 500 godina. Suhozidi uz obale Jadove se mogu svrstati među najstarije hidrozaštitne objekte u Hrvatskoj.

Vodena špilja

Otprilike na polovici toka Jadove, tek nekoliko metara od korita, vrijedi posjetiti jedinstvenu Vodenu špilju. Ulaz u špilju je strm pa su napravljene stepenice od debelog pločastog kamena. Obzirom da se nalazi na krškom terenu, špilja je povezana s koritom rijeke. Ukoliko u koritu ima vode, špilja je do vrha stepenica potopljena. Ako rijeka presuši, voda se u špilji spušta nekoliko desetaka metara u dubinu. Za vrijeme mog posjeta špilja je bila potopljena pa nisam mogao utvrditi koliko se duboko može sići.

Postoji usmena predaja da su žene na ulazu u Vodenu špilju ostavljane tkanine, pletivo i marame. Na taj način prinosile su žrtvu izvoru i nadale se kako će to pomoći da voda ne presuši. Pretpostavlja se da je ovaj običaj ostao još iz davnih paganskih vremena kada su se prinosile žrtve svemu što je čovjeku bilo važno.

A photograph of a cave interior. In the foreground, there is a pool of dark, still water. Above the water, the cave walls are composed of dark, layered rock formations. A small, thin, reddish-brown object, possibly a stick or a small animal, is visible in the water. The lighting is dim, creating a mysterious atmosphere.

Na ovom krškom terenu od pamtivijeka je trajala borba s nestašicom vode. Ljudi su gradili brane i spremnike, ali i prinosili žrtve kako bi udobrovoljili prirodne sile da im podari vodu.

Kameni prijelaz preko Jadove u Gornjoj Ploči

Polušpilja kod izvora u kojoj su živjeli Japodi

Oko toka Jadove natiskale su se brojne manje kamene uzvisine koje su većinom u davna vremena imale obrambenu svrhu. Prema nekim izvorima u Ličkom polju je postojalo preko 60 raznih utvrda i kula, a danas je ostala očuvana Štulića kula u selu Donja Ploča.

Preživjeli mlin

Na Jadovi je nekada bilo puno mlinova, no tehnološki napredak i raseljavanje stanovnika, učinili su svoje te danas ne postoji niti jedan mlin. Ostala je tek uspomena o čuvenom mlinu Alagincu kojeg je izgradio još za turskog vremena beg Alaga Vrebo, zatim o Popovića mlinu kod kamenog Popovića mosta, ali i poznatom mlinu u Barletama. Na Jadovi više nema mlinova, no u selu Mogorić na kratkoj pritoci Kovačici, nekim čudom očuvan je jedan mlin. Kovačica je duga tek 1,5 km, ali poput Jadove povremeno ima snažan izvor i tok. Ljudi su neposredno kod izvora napravili moćan „bent“ i na taj način stvorili akumulaciju koja pokreće mlinsko kolo. Mlin je neobičan jer se nalazi na sredini rijeke i ima dva ulaza pa su mu mogli prići seljaci s obje strane Kovačice. Zahvaljujući domaćem stanovništvu mlin je prije nekoliko godina pokriven i zaustavljen je njegovo propadanje. Na taj način očuvana je uspomena na vrijeme kada su za život na selu mlinovi bili izuzetno važni. Mlin i izvor Kovačice nalaze se u jednoj pitomoj ovalnoj, šumom okruženoj dolini, koju svakako treba posjetiti i barem kratko uživati u skladnom prirodnom ambijentu.

Srednjovjekovna Štulića kula

Suho korito Jadove

Pogled na Pločansko polje, Zir i Velebit

Popovića most

Stražbenica, gradine, kule ...

Na većini uzvisina uz tok Jadove postojale su utvrde u koje su se ljudi sklanjali u vrijeme dolaska osvajača i pljačkaša. Danas većine nema, ali uz tok Jadove se očuvala jedna, Štulića kula, koja se nalazi u selu Donja Ploča. Od ostalih utvrda su ostali samo neznatni tragovi, no te uzvisine svakako treba posjetiti i potražiti tragove prošlosti.

Sve uzvisine su lako dostupne, a s njih se pruža odličan pogled na Ličko polje s markantnim i moćnim Velebitom u pozadini. Ipak, brdo Stražbenica zaslužuje posebnu pažnju. Stražbenica se nalazi u selu Vrebac, vrlo blizu Jadove, a sa svake strane ovog brda nalazi se po jedan izdašan izvor vode. S vrha se, zbog izoliranog položaja, pruža odličan pogled na sve strane. Još krajem 19. stoljeća Stražbenicu istražuje čuveni arheolog Josip Brunšmid. On na brdu pronalazi brojne tragove života Japoda te otkriva čak osam terasa na kojima su stajale japodske kolibe. Izuzetno vrijedni pronalasci sa Stražbenice izloženi su u zagrebačkom Arheološkom muzeju.

Jadova kao prirodni i povijesni park

Već smo stigli do završnog toka Jadove, a o njezinim zanimljivostima moglo bi se još puno pisati. Nakon sela Barlete, Jadova ulazi u kanjon koji možemo vidjeti tek s nekoliko mostova koji se nalaze na tom dijelu toka. Kod napuštenog sela Kulica, Jadova se ulijeva u rijeku Liku. Nažalost, zbog zaraslih obala donji tok kao i samo ušće nemoguće je vidjeti. Šteta, jer zadnjih 800 metara Jadova prolazi uskim kanjonom iz kojeg se kroz bujno raslinje čuje prilično snažan huk vode. To znači da i u tom dijelu rijeka ima što pokazati i pružiti posjetitelju drugačiji doživljaj. Trebalo bi razmisliti o nekom obliku zaštite jer „turistički tsunami“ će prije ili kasnije zapljusnuti i ovaj kraj. Neka ovaj tekst bude mali korak ka stručnoj valorizaciji toka Jadove i osnivanju Prirodnog i povijesnog parka Jadova.

Kameni prijelaz

Jedna od brojnih javnih cisterni koje se mogu vidjeti u selima uz Jadovu

Japodska gradina Stražbenica

Jedini preživjeli mlin na Kovačici, pritoci Jadove

Ostaci prastarog mlina Alaginca